

AHMED İBN-İ HADRAVEYH HZ. (2)*

Eüzü bi'llâhi mine's-şeytâni'r-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîne hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh... Kemâ yenbagî li-celâli vechihî ve li-azîmi sultânih... Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn, muhammedin ve âlihî ve sahibihî ecmaîn... Ve men tebiahû bi- ihsânin ilâ yevmi'd-dîn... Emmâ ba'd:

Aziz ve muhterem cemaat-i Müslimîn!

Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun... Allah-u Teâlâ Hazretleri dünyanın ve ahiretin her türlü hayırlarına cümlelerinizi nâil eylesin... İbadetlerimizi, taatlerimizi kabul eyleyip muradlarımızı, dileklerimizi, niyazlarımızı ihsân eylesin...

Burada okumaya devam edeceğimiz kitap, Eyüp semtinde, Selâmi Mustafa Efendi Hazretleri'nin dergâh-ı şerifinde okunmasına başlanmış olan, *Tabakâtu's-Sûfiyye* isimli kitaptır. Ona devam edeceğiz burada da.

Bu Tabakâtü's-Sûfiyye, Ebû Abdurrahman es-Sülemî isimli büyük tasavvuf âliminin yazmış olduğu eserdir. Bu zât-ı muhterem, elimizde olmayan daha başka eserlerinde sahabe-i kiramın hayatını yazmış, ondan sonra gelen

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

tabakanın hayatını yazmış; ondan sonra da onların arkasından gelen evliyâullah, büyük zâtların hayatını bu eserinde toplamıştır. Hicrî 412 senesinde, yâni aşağı yukarı milâdî 11. Asr'ın başlarında vefat etmiş bir büyük zâttır. Eseri tasavvuf sahasında kaynak eserlerdendir. O bakımdan mühim bir eserdir. Türkçe'ye de tercüme edilmemiştir. Tasavvufî bazı kaynak kitaplar Türkçe'ye tercüme edildiği halde, bu tercüme edilmemiş olduğundan, biz bunun okunmasını kararlaştırmıştık.

Ayrıca Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, tıpkı hadis alimlerimizin –rahmetu'llâhi aleyhim ecmaîn– rivâyet usûlüne uygun, sıhhatli bir şekilde, hangi bilgiyi hangi kaynaktan aldığını yazar. Kaynağını ve rivayetin senedinin silsilesini, yâni ravilerin isimlerini verir. Bu bakımdan da eser, ilmî bakımdan önemli bir eserdir.

Bunu Mısır'ın büyük alimlerinden, Ezher ulemâsından Nureddin ibn-i Şüreybe neşretmiş, eseri bir kat daha güzelleştirmiştir. Çünkü çok kıymetli çalışmalar yapmış, dipnotlarında onları mâlûmat olarak vermiştir.

O bakımdan bu eseri okumağa başlamıştık ve 105. sayfasına geldik. Elimizde bir baskısı var. 105. sayfa ve terâcim-i ahvâlin 13.'sü olan Ahmed ibn-i Hadraveyh'in hayatına gelmiştik.

Bugünkü dersimize başlamadan önce, başta Peygamber Efendimiz Muhammed-i Mustafâ SAS Hazretleri'nin rûh-u pâkine biz aciz naçiz ümmetlerinden bir hediye-i Kur'aniyye olsun diye ve onun mübarek âlinin, mübarek

vâlidelerimiz olan, ümmehât-ı mü'minîn olan ezvâc-ı tâhirât'ın ve Peygamber Efendimiz'in mübarek evlâdının, zürriyet-i tayyibesinin; ve mânevî makamının varisleri olan ümmetin eminleri ve Peygamber Efendimiz'in mânevî halifeleri durumunda bulunan sâdât ve meşayih-ı turuk-u aliyyemizin ruhlarına hediye olsun diye;

Bu beldelerde medfun bulunan enbiyâullah ve evliyâullah ve sâlihînin ruhlarına; ve şu İstanbul'u fethetmek niyetiyle gelmiş ve burada defnedilmiş olan Ebû Eyyüb el-Ensârî Hâlid ibn-i Zeyd Hazretleri başta olmak üzere, bütün sahabe-i kirâmın ruhlarına hediye olsun diye; beldemizi fethedip Peygamber SAS Efendimiz'in medhine mazhar olmuş olan, nâil olmuş olan Fatih Sultan Muhammed Han cennet mekânın ve onun ordusu mensubu mübarek şehidlerin, gazilerin, mücahidlerin ruhlarına hediye olsun ki, onlar burayı fethettiler de biz de burada yaşıyor ve şu faaliyetleri yapabiliyoruz, medyûn-u şükrânız;

Sonra, evvelce bu dersi yaptığımız dergâhın bânîsi Selâmî Mustafa Efendi Hazretleri'nin ve hulefâsının, o civarda medfun bulunan meşhur şeyh Murad Hazretleri'nin ve hulefâsının ve Şeyh Murad Tekkesi'nde medfun bulunanların, Haydar Baba tekkesi bânîsinin ve halifelerinin, Abdül'ehad-i Nûrî Hazretleri'nin ve sair mübarek büyüklerimizin ruhlarına hediye olsun diye; cümle hayır hasenât sahiplerinin ve hâssaten bu güzel camiyi bu güzel vech ile bina eyleyip, hizmete sunmuş olanların ruhları için;

Uzaktan yakından, bu dersleri dinlemek üzere teşrif etmiş olan siz değerli ve sevgili kardeşlerimizin, ahirete göçmüş bütün geçmişlerinin, müslüman ecdâd u ceddât, akraba u taallûkat, ahab u yârânının, evlâd u zürriyâtının ruhlarına hediye olsun diye; ve biz yaşamakta olan mü'minler de Rabbimizin rızası yolunda ömür sürelim, huzuruna sevdiği râzı olduğu kul olarak varalım diye, bir Fâtihâ, üç İhlâs-ı Şerif okuyup, o saydığımız büyüklerimize ayrı ayrı hediye eyleyip, öyle başlayalım! Buyurun:

.....

Ahmed ibn-i Hadraveyh, Belh şehrindedir. Yâni bizim Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Efendimiz'in doğup da, Anadolu'ya oradan geldiği şehir, Belh şehri. Mevlânâ Hazretleri, tabii bu zât-ı muhteremden çok sonra orada doğmuş ama, şehir aynı şehir.

Künyesi Ebû Hâmid'dir. İmâm-ı Gazâlî'nin künyesine benziyor künyesi de... Horasan'ın en büyük şeyhlerinden birisidir. Ebû Turâb-ı Nahşebî, Hâtem-i Esam gibi büyük zâtlarla beraber bulunmak şerefine ermiş, onların sohbetinden istifade etmiş, Ebû Yezid-i Bestâmî Hazretleri'ni de ziyaret edip görmüş, kendisiyle muarefesi ve görüşmeleri var.

Ve tasavvuftaki fütüvvet neş'esinin mümessillerinden, Nişapur şehrine gitmiş, Ebû Hafs-ı Neysâbûrî'yi de görmüş. Hicrî 240 senesinde, yâni Peygamber SAS Efendimiz Hazretleri'nin hicretinden 240 kamerî sene

geçtiği zaman, o zaman vefat etmiş. Vefat senesi bu...

Şimdi, 105. sayfanın 9. paragrafından devam ediyoruz. Arapça'sını da okuyoruz bu eserin. Çünkü ilmî bir eserdir, banda alınıyor, kardeşlerimiz not tutuyorlar. Dinleyen kardeşlerimizin bir kısmı Arapça'yı bilen ve ilâhiyâta devam eden kardeşler. Onun için Arapça'sını okuyoruz, Arapça'yla ilgili bilgileri de veriyoruz.

a. Dervişlere Hizmetin Karşılığı

9. paragraf:

قَالَ وَقَالَ أَحْمَدُ مَنْ خَدَمَ الْفُقَرَاءَ أَكْرَمَ بِثَلَاثَةِ
أَشْيَاءٍ التَّوَّاضُعُ وَحُسْنُ الْأَدَبِ وَسَخَاوَةِ النَّفْسِ

TS. 105/9 (Kàle, ve kàle ahmedü) Yâni birinci kàle dediği, sened daha önce geçmiş olduğundan, o senedin sonundaki şahıstır. Sened şöyle: Ebû Abdirrahmân es-Sülemî, Mansure'bne Ahbdullah'tan işitmiş. O da Muhammed ibn-i Hâmid et- Tirmîzî'den işitmiş. O da Ahmed ibn-i Hadraveyh'ten nakletmiş. Aynı sened ile. (Ve kàle ahmedü) Yâni, Ahmed ibn-i Hadraveyh şöyle buyurdu: (Men hademe'l-fukarâe ükrime bi'selâseti eşyâ': Et- tevâdu', ve hüsni'l-edeb, ve sehâveti'n-nefs.)

Bu sözünde buyuruyor ki, Ahmed ibn-i Hadraveyh Hazretleri: (Men hademe'l-fukarâe) "Kim fukarâyâ hizmet ederse..."

Fukarâ, bizim bu günkü Türkçemizde malı, mülkü, parası olmayan, yoksul kimse mânâsına geliyor. Ama, burada o mânâyâ değil; derviş demek. Yâni, tasavvuf yoluna girmiş olan kimseler demek.

Tabii ayet-i kerimede geçiyorKur'an-ı Kerim'de var.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ
الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

(فاطر: ٩٥)

(Yâ eyyühe'n-nâsü entümü'l-fukarâu ila'llâh) “Ey insanlar! Sizler, hepiniz Allah’a muhtaçsınız, Allah’a ihtiyacınız var. Her bakımdan, her yönden, her hususta, her yerde, her şeyde sonsuz muhtaçlarsınız. (Va’llâhu hüve'l-ganiyyü'l-hamîd.) Allah-u Teâlâ Hazretleri ganî olandır, müstağnî olandır, hiç bir şeye ihtiyacı olmayandır, hamde layık olandır.” (Fâtır, 35/15)

Allah size muhtaç değil. Allah-u Teâlâ Hazretleri sizin ibadetinize, taatinize muhtaç değil. Sizin yaptığınız hayrât ü hasenâta muhtaç değil. Sizin yaptığınız cihada muhtaç değil... Dilerse, dinini başka kimselerle de te'yid ve takviye eder. Dilerse, hükmünü istediği başka bir usulle icrâ eder.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

(يس: ٨٢)

(İnnemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehû kün fe yekûn.) “Onun bir şeyi murad ettiği zaman, emr-i subhânîsi kün demektir.” Kün Arapça “Ol!” mânâsına geliyor. “Ol der, (feyekûn) o şey de olur.” (Yâsin, 36/82) Çünkü alemlerin Rabbidir, kâinâtın mutasarrıfıdır, her şey onundur, hüküm onundur, mülk onundur. O halde Allah'ın – CC ve amme nevâlühû ve lâ ilâhe gayruh – bizim ibadet ve taatimize ihtiyacı yok.

Tefsir-i Kurtubî'de İmâm Kurtubî Hazretleri rivâyet etmiş: “Eğer yeryüzünün bütün insanları, insanlar ve cinler ve bütün varlıklar Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne âsi olsalar, hiç söz dinlemeseler; hep kâfir, hep müşrik, hep âsi, hep mücrim, hep günahkâr, hep söz dinlemez insanlar olsalar; Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin azametinden bir zerre noksanlaşmaz. İzzetinden, celâlinden bir zerre eksilmez.

Buna mukabil, bütün kâinâtın varlıkları, hepsi gayet mutî olsalar, hepsi Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne gece gündüz durmadan ibadet etseler, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin azametine bir zerre ilave olmaz. Alemlerden müstağnîdir, mahlûkâtına ihtiyacı yoktur, hiç bir şeye ihtiyacı yoktur.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ
الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

(فاطر: ٩٥)

(Yâ eyyühe'n-nâsü) “Ey insanlar! (Entümü'l-fukarâu ila'llâh)

Muhtaç olanlar sizsiniz; Allah değil... (Va'llâhu hüve'l-ganiyyü'l-hamîd.) Allah-u Teâlâ Hazretleri ganî olandır, müstağnî olandır, hiç bir şeye ihtiyacı olmayandır, hamde sezâ, hamde lââyık olandır.” (Fâtır, 35/15)

O halde biz, esas itibariyle insanlar olduğumuz için hepimiz fukarayız, hepimiz fakiriz. Çünkü hepimiz muhtacız. Arapça fukara, muhtaçlar demek. Fakir, muhtaç demek. Hepimiz Allah'a muhtacız. Hepimiz Allah'ın yaratmasına muhtacız. Hepimiz Allah'ın nimet vermesine muhtacız. Hepimiz Allah'ın bizim ihtiyaçlarımızı karşılamasına muhtacız. Hiç birimiz bunun dışında değiliz.

Fakat, Horasan'da, bu zât-ı muhteremin yaşadığı Nişapur şehrinde, Belh şehrinde, diğer şehirlerde o zaman yayılmış olan İslâmî yaşayış, anlayış, zihniyet içinde bir de bir zümre var ki, onlar Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne giden takvâ yolunu seçmişler, müttakîyâne yaşıyorlar. Ömürlerini Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin rızasını kazanmakta gayret etmekle geçirmeye azmetmişler. Dünya metâna iltifatları yok, dünya işleriyle ilişkileri yok, ma'rifetullahın peşindeler.

Allah'ı bilmek, Allah'ı tanımak, Allah tarafından sevilme gayeleri... Herhalde biraz dünyaya metelik vermedikleri için olsa gerek, ellerine geçeni de sağ sola cömertlikle verdiklerinden de olabilir, bunlara fukara denmiş.

Zaten, bizim derviş dediğimiz kelime de, Farsça'da aynı mânâyâ geliyor. Kapı kapı dolaşıp da bir şeyler isteyen insan demek derviş. Yâni, dilenen demek aslında. Tarikat erbâbına biz Türkçe'de derviş diyoruz. Araplar, derviş kelimesini de Farsça'dan alıp kullanırlar, hatta derâvîş diye cem'ini yaparlar. Derâvîş, dervişler mânâsına, onu da kullanırlar. Fakat asıl fukara kelimesini kullanırlar. Meselâ, şeyh efendi eser yazar, eserin sonuna imzasını atarken veya mektup yazar, mektubun sonunda imzasını atarken der ki:

أَنَا الْفَقِيرُ إِلَى اللَّهِ

(Ene el-fakîr ila'llâh) "Ben Allah'a muhtaç filancayım." Veya,

أَنَا خَادِمُ الْفُقَرَاءِ

(Ene hâdimü'l-fukarâ') "Ben fakirlerin hizmetçisiyim." Yâni, dervişlerin başında onların ihtiyaçlarına koşturan insanım, onlara hizmet eden şahsım demek mânâsına.

Demek ki, burada bu Ahmed ibn-i Hadraveyh Hazretleri'nin (Men hademe'l-fukarâ') dediği, yâni "Kim tasavvuf erbâbı dervişlere hizmet ederse, (ükrime bi'selâseti eşyâ') kendisine

Allah tarafından üç şey ikram olunur, üç ikrama mazhar olur.”

Tabii burada, hizmet kelimesini de açıklamamız lâzım. Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddin Efendimiz Hazretleri, Câmiu'l- Usûl isimli tasavvufî eserinde, büyük eserinde, mühim eserinde buyuruyor ki:

“–Bütün tarikatları inceledim. Hepsinin kendine göre özelliği var, husûsî prensipleri var, husûsî kararları var... Ama, hepsinde hizmet etmeyi müşterek bir prensip olarak gördüm. Yâni bütün tarikatların esasının, bünyesinin birisi, bir direği hizmettir. Yâni tasavvufun, tasavvuf yolunun, tarikat yolunun umdelerinden, en önemlilerinden ve her tarikatta mutlaka bulunan bir umdedir hizmet...”

İnsan hizmet edecek. Derviş, tasavvuf erbabı hizmet edecek. Kime hizmet edecek? Herkese, her şeye... Başta Rabbine hizmet edecek, ibadetini güzel yapacak. Ama başka insanlara hizmet edecek. Hatta kanadı kırık kuşlara, hatta hasta hayvanlara, uyuz, hasta, yaralı hayvanlara... Onlara dahi hizmet etmeyi prensipleri içine almışlardır.

Demek ki, bütün tasavvuf yollarında hizmet, Allah'ın rızasını kazanmak için esaslardan birisidir, önemli bir esastır. Hepsinde vardır. Nakşî Tarikatı'nda da vardır, Kàdirî Tarikatı'nda da vardır, Rufâî Tarikatı'nda da vardır, Halvetiyye'de de vardır,

Celvetiyye’de de vardır... Hizmet edecek.

Bir kimse fukaraya hizmet ettiği zaman; yâni dervişlere, tasavvuf erbabına hizmet ettiği zaman, böylece tecrübesi artmış oluyor. Bu tarzda yetişmişler, sohbet yoluyla yetişmişler. Yanlarında bulunarak, onların ahlâkını görerek, onlarla aynı sohbetlerde bulunarak, sözlerini dinleyerek yetişmişler.

Bu pratik yetişme yoludur. Yâni, Peygamber Efendimiz’in sahabesini yetiştirme yoludur. Günlük hayatın içinde, her türlü hareketleri görerek yetişmektir.

Meselâ, İbrâhim ibn-i Edhem Hazretleri Belh’de, yine bu zâtın şehrinde idi biliyorsunuz, Belhliydi İbrâhim ibn-i Edhem Hazretleri. Gündüzleri çalışmış, nafakasını temin edermiş, kazanç sağlarmış. Hizmet ederek, hamallık yaparak, daha başka bir çalışma yaparak para kazanırmış. Akşama, kazandığı paralarla yiyecek, içecek alırmış, arkadaşlarıyla kaldığı tekkeye veya hangâha gelirmiş, yiyecekleri onlara ikram edermiş. Gündüz çalışıyor, gece fukaraya hizmet ediyor. Yâni dervişlere faydası oluyor, onlara ikramda bulunuyor.

“Kim dervişlere hizmet ederse, üç vasıf kendisine ikrâm olunur.” İkrâm eden kim?.. Allah-u Teâlâ Hazretleri, Allah ikram eder. Birincisi, (*et-tevâdu’*) *tevâzudur. Yâni dervişlere hizmet eden kimsede kibir kalmaz, gurur kalmaz, kendini beğenmişlik kalmaz, tevâzu sahibi olur. Tabii hizmet etmek, insanda bir tevâzu duygusu meydana getirir.*

Peygamber SAS Hazretleri de bazen kalkar, sahabe-i kiramına kendisi bizzat hizmet ederdi. Tabii onlar mest olurlardı o hizmetten... Yaptırmak istemeseler bile, Efendimiz SAS bazen kendisi, kendi eliyle tek tek hepsine ikramda bulunurdu.

Hatta bir keresinde, yabancı bir şahıs Peygamber Efendimiz'in meclis-i saadetine gelmiş, sormuş, "İşte şuradadır Rasûlüllah!" demişler, girmiş meclise... Bakmış ki başköşe yok, büyük bir minder yok, şöyle belirli bir yer yok... Herkes oturmuş, bir şahıs da şöyle dolaşıyor, bir şeyler veriyor oturanlara... Bakınmış etrafına, teşhis edememiş. Yâni burada Peygamber var dediler, o da girdi kalabalığın arasına ama, o meclise ama, sormuş:

مَنْ سَيِّدُ الْقَوْمِ

(Men seyyidü'l-kavm?) "Kimdir bu kavmin efendisi? Nerede hani baş köşede değil, tahta oturmamış, bir alâmeti yok, giyiminde, kuşamında, oturduğunda, kalkışında bir fark yok bir şey yok?.."

Tabii, Efendimiz şöyle başını kaldırmış hizmet ederken, bir şeyler verirken:¹

سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ

(ه. عن أبي قتادة؛ خطه. عن ابن عباس)

(Seyyidü'l-kavmi hâdimühüm) demiş. Yâni, “Bu kavmin, senin aradığın başkanı, efendisi, şu anda işte onlara hizmet eden kimsedir.” Yâni, benim demek istemiş. (Seyyidü'l-kavmi hâdimühüm) “Bu kavmin, bu girdiğin topluluğun efendisi, başkanı, peygamberi benim. Yâni, şu hizmet edenim!” mânâsına.

Tabii bu söz, aynı zamanda oradan gelerek, (Seyyidü'l-kavmi hâdimühüm) “Kim bir kavme hizmet ederse, yükselir.” mânâsına da kullanılıyor. O da doğrudur. Elbette tabii hizmet eden hizmet bulur. İzzet eden izzet bulur. Büyüklerine hürmet eden bir kimse, zamanı gelince kendisi de o hürmete mazhar olur, gençler tarafından sevilir, sayılır. Bu da doğru tabii... O mânâ da yanlış değil.

¹ Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.324, no:3473; Enes ibn-i Mâlik RA'dan. Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.X, s.187; Abdullah ibn-i Abbas, Cerir ibn-i

Abdullah RA'dan.

İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXIII, s.313; Sülemî, *Âdâbü's-Sahâbe*, c.I, s.90, no:117; Ukbetü'bnü Âmir RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.710, no:17517; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.462; *Câmiü'l-Ehâdis*, c.XIII, s.324, no:13222.

Demek ki, Peygamber SAS Efendimiz'in o ahlâk-ı peygamberiyyesinde, ahlâk-ı nebeviyyesinde gördüğümüz, o kendisinden rütbece aşağı bile olsa, etrafındaki insanlara ikramda ve hizmette bulunmak, tasavvuf yolunda da aynen devam ettirilmiş: Bir kimse bir tekkeye, bir tasavvuf topluluğuna gider, onların hizmetinde bulunursa; meselâ bulaşıklarını yıkar, meselâ yemeğini pişirir, meselâ tekkenin diğer işlerini yapar. Mevlevî Tarikatı'nda üç yıl sürermiş çile. Üç yıl, yâni kırk gün değil üç yıl sürermiş. Mutfakta hizmet var, başka yerlerde hizmet var... Ondan sonra derviş, dede sıfatına sahip olurmuş.

Birisi tevâzù... Hizmet eden şahıs tevâzùya sahip olur, mütevâzı bir kimse olur, tevâzù huyu içine yerleşir, Allah ona o sıfatı verir.

Tabii, tevâzù Allah'ın CC sevdiği bir sıfattır. Allah mütevâzı kullarını sever.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuşlar ki:²

مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ

(القضاعي عن عمر)

² Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.139, no:4894; Hz. Aişe RA'dan. Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, c.I, s.219, no:335; Hz. Ömer RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.X, s.585, no:18294; *Kenzü'l-Ummâl*, c.III, s.216, no: 5735;

Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.1442, no:2445; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XX, s.179, no: 21844.

(Men tevâdaa li'llâhi refaahu'llâhu) “Kim Allah için tevazu ederse, Allah onu yükseltir. Mütevâzı kulunu yükseltir. (Ve men tekebbera) Buna mukabil kibirlenen, büyüklenen kulu da, (vadaahu'llâh) Allah aşağı indirir, alaşağı eder.”

Yâni o kibirleniyor, kendisi büyükleniyor, azametleniyor, böyle tavır takınıyor, burnu havada geziyor ama, Allah ona bir şey yapar, tökezlettirir, onun o burnunu kırdırtır. Onun o kibirini boşa çıkarttırır. Mütevazı olanı yükseltir, mütekebbir olanı alçaltır Allah-u Teâlâ Hazretleri...

Onun için, Peygamber SAS Efendimiz Hazretleri tevazuyu tavsiye etmiştir. Yâni alçak gönüllü olmayı tavsiye etmiştir. Bu da mânevî bakımdan ikrâm olarak Allah tarafından, hizmet edildiği zaman insana ihsân olunuyor. Hizmet ehli oldu mu bir insan, sonunda tevâzû sıfatına eriyor, erişiyor.

İkincisi: *(Ve hüsni'l-edeb) “Kendisine güzel bir edep nasib olur.”* Tabii o fukara dediği, derviş dediği insanların içinde kalp gözü açılmış, ilm-i ledünne vâkıf kimseler var... Onların oturuşundan, kalkışından, ilminden, irfânından, hepsinden ders alacak. Sofraya nasıl oturulur, büyükler nasıl karşılanır, sofradan nasıl kalkılır, nasıl dua edilir... Namaz nasıl kılınır, abdest nasıl alınır, havlu nasıl tutulur... vs. Tabii bunları da öğrenir. Edeb konusunda güzel bir mâlûmat sahibi, kendisi müeddeb ve güzel edebi bilen, görgü sahibi bir insan haline gelir.

Üçüncüsü: (Ve sehàveti'n-nefs) “Nefis cömertliğine de erer.” Sehàvet cömertlik demek. Elindeki kendi malı mülkü olan şeyi vermeye sehàvet diyoruz, veya sehà' diyoruz. Böyle olan kimseye sahî kimse diyoruz, yâni cömert mânâsına... Tabii, burada sehàvet derken sehàvetü'l-mal demiyor, malda cömertlik demiyor; (sehàveti'n-nefs) diyor, nefiste cömertlik... O ikram olunur kendisine. Demek ki, bu cömertlik bir başka cömertlikmiş.

Geçen de bir vesîleyle, kitaplarda okuduğumuzu nakletmiştik.

Cömertlik üç mertebede anlatılıyor bazı kitaplarda:

Birisi: (Sehàvetü'l-mâl) Yâni elindeki malından, mülkünden, parasından ikram eder sağa sola, bu kimseye cömert denir. Elması varsa, yarım elmayı kendisi alır, yarısını ötekisine verir. Yanında güzel koku varsa, ona ikram eder, buna ikram eder. Yâni varlığından, malından birisine bir şey veriyor. Buna mal cömertliği derler. Malı var, zenginliği var, parası var, biraz bir şeyi var; o olan şeyini veriyor. Buna (sehàvetü'l-mâl) derler.

İkincisi, ten cömertliği'dir. Ten cömertliği ne demek?.. İnsanın bedeneni cömert olması, yâni onun bunun hizmetine koşması. Bir ihtiyar adam gördü veya bir kadın gördü, elinde yük var, “Müsaade buyurun, ben taşıyayım!” diyor, alıyor, taşıyıyor. Yâni, bedeneni bir hizmet yapıyor. Veyahut âmâ bir kimseyi gördü, koluna giriyor, gideceği yere götürüyor, geleceği yere getiriyor.

Meselâ, böyle tanıdığımız kimseler var Arabistan'da... Bir alimin yanından hiç ayrılmıyor, onun gözü görmediği için... Koluna giriyor, işlerini görüyor, eline su döküveriyor, havlusunu tutuveriyor, oturtuyor, kaldırtıyor... E bu da bir bedenen yapılan hizmet. Bunun adı da ten cömertliği. Ten, Farsça'da vücud demek, yâni beden demek. Bedenli, yapılı insana da tenûmend derler Farsça'da. Yâni yapılı, bedeni güçlü kuvvetli, iri yarı mânâsına..

Üçüncü cömertlik de, can cömertliğidir. Mal cömertliği, ten cömertliği, can cömertliği... Can cömertliği de, icabında hak yola canını vermektir. O da şehidlerin hali olmuş oluyor tabii. Hani Allah'ın rızasını kazanmak için, çıkartıp zekâtını vermek, sadakasını vermek, hayrını, hasenâtını yapmak güzel bir şey, hoş, Allah kabul etsin... Meselâ, şu camiye yaptırandan, bu yeri verenden Allah râzı olsun... Hizmeti geçenlerden, küçük küçük bağışlarda bulunanlardan Allah râzı olsun... Bunlar işte böyle birikiyor, bir hayır meydana geliyor, güzel.

İnsan genç olursa, gayretli olursa, atik olursa, yaşlılara, büyüklere, alimlere, kâmillere, fâzıllara, anasına, babasına, konu komşusuna yardım eder. Bu da ten cömertliği, bu da güzel... Ama bazen de öyle oluyor ki canını veriyor. Bu daha güzel tabii, en güzeli... En büyük fedâkârlığı o yapmış oluyor. Çünkü candan daha kıymetli varlığı yok insanın. En kıymetli varlığı canıdır.

Biz de onun için, karşımızda birisini çok seviyorsak, canım diye hitap ediyoruz yâni. Peygamber Efendimiz'e "Anam babam sana fedâ olsun yâ Rasûlüllah!" demişler sahabe-i kiram, "Canım sana fedâ olsun!" demişler.

Burada (*sehâvetü'n-nefs*) "nefis cömertliği" dediği, yâni atik insan olur, bedenî hizmetleri yapacak bir insan haline gelir.

Demek ki fakirlerin arasına girip, tekkeye girip dervişlere hizmet etti mi bir insan, tevâzu sahibi olur, edep öğrenir. Tarikatın âdâbını, ince esrârını, erkânını öğrenir. Bir de hizmet ehli, pervâne gibi bir kimse olur, ateş gibi bir insan olur, herkesin duasını alır. Yâni aksakallıların duasını alır:

"—Berhüdâr ol evlâdım! Allah râzı olsun evlâdım... Mâşâllah!.. Allah seni iki cihanda aziz etsin evlâdım... Su gibi aziz ol evladım!" gibi duaları alır böyle, muradına erer.

b. Dua ve Şaşkınlık

10. paragraf:

قَالَ وَقَالَ أَحْمَدُ الطَّرِيقُ وَاصِحُّ وَالْحَقُّ لَائِحٌ
وَالدَّاعِي قَدْ اسْمَعَ فَمَا التَّحِيرُ بَعْدَ هَذَا إِلَّا
مِنَ الْعَمَى

TS. 105/10 (Kâle ve kâle ahmedü) Yine aynı raviler rivâyet ettiler ki, Ahmed ibn-i Hadraveyh'in bir başka sözü de şöyle. Şöyle

söylemiş: *(Et-tarîku vâdihun, ve'l-hakku lâihun, ve'd-dâî kad esmea, feme't-tahayyürü ba'de hâzâ illâ mine'l-amâ.)*

Niye biz bu kitabı alıp okuyorduk?.. Bu şahıslar, bu evliyâullah, bu alimler çok konuşan insanlar değil... Az konuşurlar ama, her sözü bir atasözü gibidir, çok kıymetlidir. Hayatının zübdesidir, özüdür; hayat tecrübesinin hülâsasıdır. Bu büyükler madem böyle evliyâ olarak tanınmışlar, madem bu tasavvuf yolunun büyükleriymiş; bunların sözlerinden, nasihatlerinden istifade edelim diye okuyoruz bu kitabı. Bakalım ne buyurmuş bu sefer:

(Et-tarîku vâdihun) “Yol aşikârdır, yol belli... (Ve'l-hakku lâihun) Hak da görünür. (Ve'd-dâî kad esmaa) Dua eden kimse de işittirir. Madem dua etti, işittirdi demektir. Söylediğine göre, kime söylediye, o onu işitti demektir. (Feme't-tahayyürü ba'de hâzâ) E bundan sonra hâlâ hayrette kalmak, hâlâ hayranlıkta, şaşkınlıkta, hayrette kalmak, (illâ mine'l-amâ) körlüktendir, başka bir şeyden değil.”

Yâni demek istiyor ki: “Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne dua eden bir kul; elbet Allah onun duasını duydu, yol belli, hak belli... Bundan sonra hâlâ şaşırıp ne yapacağında mütehayyir kalmak, yalpalamak körlüktendir. Yol belli olunca insan şaşırır mı? Hak aşikâr olunca, insan şaşırır mı?

Dua ettiği zaman da Allah duaya icabet etmeyecek mi? Buyurmadı mı Kur'an-ı Kerim'inde, *Bi'smillahi'r-rahmâni'r-rahîm:*

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

(المؤمن: ٥٣)

(Ve kàle rabbükümü'd'ûnî estecib leküm) “Bana dua edin, ben sizin duanıza icabet ederim, edeceğim. Dua edeni muradına erdiririm.” (Mü'min, 40/60) diye vaad etmedi mi? Vaad etti.

Ohalde bundan sonra hâlâ yalpalamak, şaşkırmak, mütehayyir kalmak, şaşkın kalmak mânevî bakımdan gönül gözünün açık olmamasındandır, körlüktendir.

Demek ki, sâkin olmalı insan... Demek ki, biraz sabırlı olmalı, beklemeli... Demek ki, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin duaları kabul ettiğini bilip, duaları kabul edici olduğunu bilip, dua etmeli!.. Kendisini her şeyden Allah-u Teâlâ Hazretleri kurtarır. Duasına icabet eder. Tevekkül edenin Allah-u Teâlâ Hazretleri yârı, yâveri olur; onu bırakmaz. Bu imkânları elindeyken insanın, kulun önüneyken hâlâ mütehayyirse, hâlâ şaşkınsa, demek ki kör... Kör olmasa böyle olmayacaktı.

c. En Hayırlı Kaçma Yeri

قَالَ وَقُرَىٰ بَيْنَ يَدَيْ أَحْمَدَ بْنِ خَضْرَوَيْهِ قَوْلُ اللَّهِ

عَزَّ وَجَلَّ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ فَقَالَ أَعْلَمَهُمْ بِهَذَا

أَنَّهُ خَيْرٌ مَّفَرٍّ

TS. 105/11 (Kàle, ve kurie beyne yedey ahmede'bni hadraveyh, kavlu'llàhi azze ve celle: Fefirrû ila'llàh!. Fekàle a'lemehüm bi-hâzâ ennehû hayru meferrin.)

Burada elinde kitap olanlar şeddeyi silsinler. (Ve kurie beyne yedeyye) demiş, orada yedeyye'nin şeddesiz olması lâzım. Şeddesini silsinler. (Beyne yedey) muzafun ileyh olarak öyle olması lâzım. (Beyne yedey ahmede'bni hadraveyh) diye okunması lâzım. Böyle buna benzer matbaa yanlışlıkları daima oluyor.

Ahmed ibn-i Hadraveyh'in huzurunda, (fefirrû ila'llàh) ayet-i kerimesi okunmuş. Zâriyât Sûresi'nin 50. ayet-i kerimesidir. Binâen aleyh, şu şu şu anlatılan sebeplerden dolayı:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ

(الذاريات: ٥٣)

(Fefirrû ila'llàh) “Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne kaçın, onun tarafına, onun yönüne, onun yanına kaçın!” (Zâriyat, 51/50) buyruluyor Kur'an-ı Kerim'de.

(Fekàle) Bunun üzerine Ahmed ibn-i Hadraveyh dedi ki: (A'lemehüm bi-hâzâ) “Allah-u Teâlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyle bildirdi ki, (ennehû hayru meferrin) Allah-u Teâlâ Hazretleri kaçılacak yerlerin en hayırlısıdır.”

İnsan bir şeyden korktu mu kaçır. Nereye kaçır? Evi varsa, evine kaçır. Eğer düşman kalabalıksa, kalenin içine kaçır. Böyle sağlam bir yere kaçır.

Kaçılacak yerlerin en hayırlısı, Allah-u Teâlâ Hazretleri'dir. Allah'a kaçın, Allah'a sığının! Çünkü, (fefirrû ila'llâh) "Allah'a firar ediniz!" buyuruyor ayet-i kerimede... O halde bütün korktuklarından kaçacak delik arayan insanlar nereye sığınmalı, nereye kaçmalı? Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne...

"—Aman yâ Rabbi!" demeli, "Sana sığındım yâ Rabbi, sana iltica ediyorum yâ Rabbi, sen koru yâ Rabbi, sen beni hıfz u himâye eyle, vikâye eyle yâ Rabbi!" demeli! Çünkü, bu ayet-i kerimeyle, kendisinin en hayırlı kaçma yeri olduğunu bildiriyor demiş Ahmed ibn-i Hadraveyh.

Tabii, duayı Allah kabul ediyor. Kendisine iltica edeni koruyor. Kendisine sığınanı, tehlikelerden emin kılıyor Allah-u Teâlâ Hazretleri...

Yalnız bunun bir evveliyâtı var. Evveliyâtı şöyle: Bir insan genişlik zamanında, ferahlık zamanında, zenginlik zamanında, sıhhat zamanında, rahatlık zamanında Allah'ı hatırlıyor mu? O zaman da Allah'a sığıyor muydu? O zaman da camiye geliyor muydu? O zaman da aman yâ Rabbi diyor muydu? Tamam, diyordu. Öyleyse, başı dara geldiği zaman Allah dedi mi, Allah onun imdadına yetişir.

Amma genişlik zamanında, zenginlik zamanında, sıhhat zamanında, rahatlık zamanında Allah'ı anmazken, Allah'ı hatırına getirmezken, "Aman yâ Rabbi!" demezken, Allah'a sığınmazken; başına bir felaket geldiğinde, "Aman yâ Rabbi!" derse, Allah o zaman duasına icabet etmez.

Hadis-i şerifte de böyle bildiriliyor. Neden? Zaten o Allah'ı unuttuğu için, o belâyı

Allah ona verdi de ondan... O ceza olarak geldi, o kalkmaz. Ama iyi zamanında da Allah'ı unutmamışsa; o zaman, kötü ve dar duruma düştüğü zaman Allah ona yardım eder.

O halde mü'minler olarak sizler ve bizler, genişlik zamanımızda, bolluk zamanımızda, rahat zamanımızda, neşeli zamanımızda, hiç bir sıkıntı ve üzüntü olmadığı zamanda, Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne olan kulluğumuzu, daha güzel yapmağa gayret etmeliyiz.

“—Yâ Rabbi hiç liyakatim yok... Sen bana bu nimetleri ihsân ettin, ben nesine layığım bunların?.. Çok şükür yâ Rabbi, el-hamdü lillah yâ Rabbi!” diyerek, böyle nimetlerine şükrederek; Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin kendisine verdiği rahatlığa, ferahlığa hamd ü senâlar ederek Allah'a yönelirse; o zaman Allah-u Teâlâ Hazretleri nimeti arttırır, dara düştüğü zaman da yardım eder.

Ama böyle olmadığı zaman, yardım gelmiyor. Yardım gelmeyen insan bunu bilsin, bu kaideyi bilsin. Çünkü Peygamber SAS Hazretleri böyle bildiriyor.

d. Ma'rifetullah'ın Hakîkati

قَالَ وَقَالَ أَحْمَدُ حَقِيقَةُ الْمَعْرِفَةِ الْمَحَبَّةُ لَهُ
بِالْقَلْبِ وَالذِّكْرُ لَهُ بِاللِّسَانِ وَقَطَعَ الْهِمَّةَ عَنْ
كُلِّ شَيْءٍ سِوَاهُ

TS. 105/12 (Kàle ve kàle ahmedü) Aynı raviler, Ahmed ibn-i Hadraveyh'in şöyle dediğini de rivâyet ettiler: (Hakîkatü'l- ma'rifeti el-mahabbetü lehû bi'l-kalbi, ve'z-zikrû lehû bi'l-lisâni, ve kat'ul-himmeti an külli şey'in sivâhu.)

(Hakîkatü'l-ma'rifeh) "Ma'rifetin hakikati" diyor. Burada ma'rifeti elif-lamlı olarak kullandığı için, bu özel, mâlûm bir ma'rifet demek. Nedir bu ma'rifet? Ma'rifetullah... Ma'rifet, aslında kelime olarak arafe kökünden geliyor, bilmek demek. Ma'rifet bilgi demek, masdar-ı mîmi, bilmek demek o da. Yâni her şeyin bir ma'rifeti vardır, yâni marangozun da bir ma'rifeti vardır, bir kuyumcunun da, bir demircinin de bir ma'rifeti vardır yâni bir bilgisi vardır, bir hüneri vardır, bir şey yapıyor. Ma'rifet, bilgi demek. Maarif diye geliyor çoğulu, maarif, ma'rifetler. Eskiden Milli Eğitim Bakanlığı'nın adı da Maarif Vekâleti idi. Yâni çeşitli bilgilerin, görgülerin öğretildiği müesseseleri idare eden vekâlet demektir.

Ama burada el-ma'rifeh denmiş. Arapça'da el kelimesi, mâlum kelimeye gelir. İngilizce'deki

the, Fransızca'daki la lö, Almanca'daki der, die, das gibi harf-i ta'rifdir bu. Yâni belli bir şey, belli bir ma'rifet. Yâni hangisi?.. Ma'rifetullah, Allah'ı bilmek...

Mâlûm, çeşitli şeyler biliyoruz biz dünyada, öğreniyoruz, tahsil görüyoruz. Hepimiz bir meslekte temayüz ediyoruz, çeşitli diplomalar alıyoruz, ihtisaslar yapıyoruz... Tamam, bunların her birisi birer ma'rifettir ama, birer bilgidir ama bizim asıl bilmemiz gereken Yaradanımızı bilmektir. Zaten onun için yaratılmışız.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

(الذاريات: ٥٠)

(Ve mâ halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûn) (Zâriyât, 51/56) ayet-i kerimesindeki (li-ya'budûn)'u bazı arifler, uzun uzun izahtan sonra, (li-ya'rifûn) diye tefsir etmişlerdir. Yâni bilineyim diye, kullarım beni bilsin, tanısınlar diye, ben insanları ve cinleri ondan yarattım. Gâfil olmasınlar, câhil kalmasınlar, benden uzak durmasınlar, Yaradanlarını bilsinler, nimetleri vereni bulsunlar diye, imtihan olarak gönderdim. Bakalım bulacaklar mı diye yarattım diye...

Hayatın en mühim işi, ma'rifetullah, Allah'ı bilmek. Fakat insanlar hep kıyıda kenarda dolaşüyor da, işin özüne yaklaşıyor. Çeşitli bilgileri öğreniyor da, asıl bilmesi gereken bilgiden uzak duruyor. Çeşitli bilgileri öğreniyor, on parmağında on tane hüner var, hatta yirmi

tane hüner var. Üç tane lisan biliyor, beş tane lisan biliyor...

Benim bir hocam vardı kendisi Avrupalı Alman'dı. Almanca bilirdi, Arapça bilirdi, Farsça bilirdi, Türkçe bilirdi... Fransızca bilirdi, İspanyolca bilirdi, İngilizce bilirdi, Yunanca bilirdi, Latince bilirdi, Rusça bilirdi. On tane parmağım doldu. Daha bir şeyler de biliyordu İtalyanca filan... E ne oldu?..

Bu kadar bilgiyi öğrendi ama hani Allah bilgisi?.. Hani ma'rifetullah? Hani Rabbini bilmek?.. Hani bu kainâta niçin geldiğini, bu dünyaya neden geldiğinin esrârını çözmek?.. Onu öğrenmedi, kalktı gitti. Avrupa'da merasimle gömdüler. Olsun, on tane, yirmi tane lisan bildi ama, Allah'ı bilmedikten sonra kıymeti yok...

Bilgilerin en üstünü ma'rifetullahtır. Şimdi, (Hakîkatü'l- ma'rifeh)Tabii bu fukara zümresi yâni derviş zümresi ma'rifetullahın peşinde olan zümre. Tasavvufun iki gayesi var: Birincisi ma'rifetullah, yâni Allah'ı bilme yolu, mesleği bu. Birisi bu. İkincisi tezkiye-i nefis. Nefsini terbiye etmek. Yâni Allah sevsin diye kendisine çeki düzen vermek, nefsinin ıslah etmek, kötü huylarını atıp iyi huyları almak. İki esaslı gaye var: Birincisi Allah'ı bilmek.

Şimdi, bunlar bununla uğraşıyorlar ama, bu bilgi de kolay ele geçmiyor. Allah herkese vermiyor, kolayca vermiyor. Bunun hakikati yâni ma'rifetullahın tam kendisi, hakikati diye bir şey söylüyor şimdi bu Ahmed ibn-i Hadraveyh Hazretleri. Bu büyük bir şeyh, büyük bir âlim,

tarihe geçmiş bir şahıs. Bir şey söylüyor: “Muhabbetin hakikati” diyor, üç şey sayıyor. Ma’rifetin, Allah’ı bilmenin, ma’rifetullahın hakikati üç şeyde tezahür eder, üç şeyde belli olur.

Bir: (El-mahabbetü lehû bi’l-kalbi) “Kalbiyle onu sevmek. O dediği Allah. Ma’rifetullah’ın hakikati üçtür:

Kalbiyle Allah’ı sevmek sevmek. Bu bir. Sen ârif misin? Ma’rifetullahı sahip bir kimse misin, onun hakikatini anlamış mısın? Bu olacak. Kalbinde Allah sevgisi olacak.

Tabii her zaman söylüyoruz, bu erbâb-ı tasavvufun indinde, hatta Kur’an-ı Kerim ayetlerinde ve hadis-i şeriflerde kalp kelimesi geçtiği zaman, bu kalp, şu bizim göğsümüzdeki et parçası değildir. O et parçasıyla alâkası olan mânevî varlığımız, yâni gönlümüzdür. Et parçasına ne diyoruz?.. Yürek diyoruz. Yüreğimizdeki o mânevî varlığımıza Türkçe’de ne diyoruz? Gönül diyoruz.

Arapça’da yüreğe de kalp diyorlar, gönüle de kalp diyorlar. Türkçe’de biz ayırmışız, Arapça’da ayrılmamış. Arapça’da kalp kelimesi hem yürek mânâsına geliyor, hem de gönül mânâsına geliyor. Yâni kuşun da kalbini yararsanız, avcı vurmuş, evde yoldular, bıldırcını pişirecekler. Karnını yararsanız, onun küçücük yüreği çıkacak oradan. Kuşun kalbi, kalbü’t-tayr, kuşun kalbi çıktı. Bir bu.

Bir de gönül, insanın bilgi bilen varlığıdır. Onun için imana muhatap olan tarafıdır. Ayet-i kerimede buyruluyor ki:

لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا

(الأعراف: ١٧٩)

(*Lehüm kulûbün lâ yefkahûne bihâ*) “O gafillerin, o cahillerin, o kâfirlerin kalpleri var ama, (*lâ yefkahûne bihâ*) onunla fıkıh etmiyorlar, anlamıyorlar, sezemiyorlar.” (A'râf, 7/ 179) Demek ki gönül anlama, sezme, fekahet merkeziymiş.

Tamam, gönlü ile Allah'ı sevecek. Bir insan ma'rifetullah sahibiyse... Ma'rifetullah sahibi mi, değil mi, üç kriter var. Bir: Kalbiyle, gönlüyle Allah'ı sevecek. İçi Allah sevgisiyle tutuşmuş, yanmış bir kimse olacak.

Yunus Emre'nin divanını baştan sona hevesle okuyorsunuz, dikkatle okuyorsunuz; bakıyorsunuz, dönüyor, dolaşıyor, muhabbetullahtan bahsediyor. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Hazretleri'nin *Mesnevî'sini* açılıyorsunuz, okuyorsunuz, başından sonuna muhabbetullah, muhabbetullah, muhabbetullah, muhabbetullah...

Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri'nin *Divan'ını*, *Müzekki'n-Nüfûs'unu* alıyorsunuz, *ilâhîlerini* alıyorsunuz:

Ey Allah'ım beni senden ayırma!

Beni senin cemâlinden ayırma!

Balığın cânı su içre diridir;

İlâhî balığı gölden ayırma!..

Ona bakıyorsunuz, o da muhabbetullah... İbrâhim Hakkı Erzurûmî Hazretleri'ne bakıyorsunuz, muhabbetullah... Yâni demek ki. ma'rifet erbâbının içi Allah sevgisiyle dolu oluyor. Muhabbetullah içinde cûşa gelmiş, içini yakmış, kavurmuş, ciğerini kebab etmiş oluyor. Bu bir.

İkincisi: (Ve'z-zikrû lehû bi'l-lisân.) "Diliyle de onu anmak, zikretmek." Onu dediği, gene Allah... Kalbiyle Allah'ı sevecek, diliyle Allah'ı söyleyecek, Allah'ı anacak. Her şeyi Allah...

Peygamber SAS Efendimiz'in hayatını inceleyin, hadis-i şeriflerini inceleyin, gününü nasıl geçirdiğine bakın!.. Her şeyi, her anı dua ve zikir... Camiye girerken şöyle dua ediyor, oturduğu zaman böyle dua ediyor, kalktığı zaman şöyle dua ediyor, çıkarken şöyle dua ediyor... Yeni elbise giydiği zaman şöyle dua ediyor, kendisine turfanda bir meyva geldiği zaman şöyle dua ediyor... Ağzına alırken şöyle dua ediyor, yemeği bitirdiği zaman böyle dua ediyor... Yatağına yatarken şöyle dua ediyor; uykuda, arada uyandığı zaman şöyle dua ediyor... Soyunurken şöyle diyor, giyinirken böyle diyor... Helâya girerken şöyle diyor, çıkarken böyle diyor.

Yâni görüyoruz ki, Rasûlüllah SAS her anında zikrullah gark olmuş durumda... Her anında niyaz halinde, münâcat halinde, zikir halinde... Hiç hatırından çıkmıyor ki Allah-u Teâlâ Hazretleri...

Daima Allah-u Teâlâ Hazretleri dilinde, içinde, her halinde...

İşte böyle olacak tabii. Efendimiz bizim üsve-i hasenemiz, örneğimiz.

Ma'rifetullahın hakikati, Allah'ı gönülden, gönlüyle sevmektir; diliyle zikretmektir. (Ve kat'ul-himmeti an külli şey'in sivâhu) "Ondan gayrı, yâni Allah'tan gayrı her şeyden himmetini kesmesidir insanın."

Himmet ne demek? Bir şeyi elde etmeğe koşuşmak, çalışmak demek. Himmet, bir şeyi yapmağa çalışmak demek, gayret etmek demek. Yâni himmetini, çalışmasını Allah'tan gayrı her şeyden kesecek ârif insan...

Hakikaten, ârif kulların bütün çalışmalarının gayesinin, amacının, hedefinin hep Allah-u Teâlâ Hazretleri olduğunu görürüz. Vermesi Allah içindir, alması Allah içindir, uyuması Allah içindir, uyanması Allah içindir, söylemesi Allah içindir, susması Allah içindir, sabrı Allah içindir, celâllenmesi Allah içindir. Sevmesi Allah içindir, kızması Allah içindir, dövmesi Allah içindir, vurup kırması, cihadı Allah içindir.

Demek ki ma'rifetullahın üç esasını öğrenmiş olduk. Tabii öğrenmek ne demek? Biz de böyle yapmağa çalışalım demek. Ne yapacağız? Gönlümüzden Allah'ı sevmeğe gayret edeceğiz. Dilimizle Allah'ı zikre devam edeceğiz. Allah'tan gayrı şeyden alâkayı, himmeti döndürüp Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin yoluna himmeti sarf edeceğiz.

Onun rızasını elde etmeğe yönelip, işimizi ona sarf edeceğiz.

Tabii bu, şu anda herkesin başaramayacağı bir şey değil. Belki Allah-u Teâlâ Hazretleri ma'rifetullahı ihsan ederse kuluna, kul bu hale kendiliğinden geliyor. Belki bu halleri yapa yapa, ma'rifetullah öyle hasıl oluyor. Tabii ikincisi daha doğru. Çünkü büyüklerimiz demişler ki:

الذِّكْرُ بِالتَّذَكُّرِ

(Ez-zikrü bi't-tezekkürî) "Allah'ı zikretme hali, zorlayarak zikir yaparak başlar. Yâni takliden başlar, tahkike gider." Çocuk namaz kılmağa yedi yaşında başlar, on yaşında kılmazsa, zorlanır, tazyik edilir kılsın diye ama, namazın hakikatine kırk yaşında erer, elli yaşında erer. Allahu ekber dediği zaman, gözlerinden yaş boşalması yedi yaşında olmaz, sonra olur. Demek ki taklîden başlıyor, tahkîke eriyor.

Demek ki, biz de seviyor gibi yapacağız. Seven insanın halini taklid edeceğiz, sevenlerin yolunda yürüyeceğiz. Sevenlerin yaptıklarını yapacağız. Yavaş yavaş sevgi hasıl olacak.

Zikir edeceğiz, velev şuuru çok yüksek olmasa, derin olmasa bile, zikrede zikrede o tezekkür, yâni zorlamayla zikir sonunda zikr-i hakikî haline gelecek. Ve başka şeylerden himmetimizi döndürüp, gayretimizi döndürüp Allah yoluna, Allah rızasına doğru çalışmalarımızı yönlendirmeğe çalışacağız.

Meselâ ne yapıyoruz? On tane gazete alıyoruz sabahleyin, hepsini mütalaa ediyoruz memleketin halini müzakere edelim diye. Sonra üniversiteye gidiyoruz, fakülteyi bitiriyoruz, ihtisas yapıyoruz, araştırma yapıyoruz, kütüphaneleri karıştırıyoruz...

“—E Kur’an-ı Kerim, ulûm-u şer’iyye, ma’rifetullah, onunla ilişkili çalışmalar?”

Onlar olmuyor. Ne zaman olacak? İleride, bir zaman olur, inşaallah olur, ileride belki olur. Hep ileriye atıyoruz. Yâni toplumun, cemaatin, cemiyetin münevverlerinin, sizlerin, bizlerin şânımız, halimiz ne oluyor? Başka şeylerle uğraşmak... Halbuki ömrümüzün kısa bir zaman sonra sona ereceğini bilsek, belki birtakım lüzumsuz şeyleri eleyip, lüzumlu olan şeylere kendimizi daha çok vereceğiz, daha çabuk vereceğiz. Onu geç anlıyoruz. Onu yaşlılar anlıyor, bu sefer yaşlı da diyor ki:

لَيْتَ الشَّبَابُ يَعُودُ يَوْمًا

(Leyte’ş-şebâbu yeüdü yevmen) “Keşke gençlik geri gelse...” O gençliği kaçırmış, gençliği istiyor. Gençlik, gençliğin içinde, gençliğin kıymetini bilmiyor.

O halde ne yapacağız? Himmetimizi Allah’ı bilmek, ma’rifetullaha ermek tarafına, bu bilgilere, bu gayretlere doğru sarf edeceğiz ki, yapılacak işler çok. Çalışmak lâzım, çalışılarak elde edilecek işler çok.

e. Gönüller Bir Kap Gibidir

13. paragrafı da okuyalım, 50 dakika oldu. Cami kaloriferli dediler bize, kadınlar için yer var dediler. Kaloriferli dediler ama, ben burada şahsen üşüyorum. Hacı babaları düşünüyorum, onlar da oturduğu yerde herhalde üşüyorlardır. Onun için, çok uzatmamız doğru olmaz. İnşâallah bir dahaki sefere daha iyi yakmağa, caminin ısıtılmasına gayret ederiz.

Bu paragrafı okuyup bitirelim:

قَالَ وَقَالَ أَحْمَدُ الْقُلُوبُ أَوْعِيَةٌ فَإِذَا امْتَلَأَتْ مِنَ
الْحَقِّ أَظْهَرَتْ زِيَادَةَ أَنْوَارِهَا عَلَى الْجَوَارِحِ وَإِذَا
امْتَلَأَتْ مِنَ الْبَاطِلِ أَظْهَرَتْ زِيَادَةَ ظُلْمَتِهَا عَلَى
الْجَوَارِحِ

TS. 105/13 (*Kàle ve kàle ahmedü*) Yine aynı raviler rivâyet ettiler ki, Ahmed ibn-i Hadraveyh Hazretleri şöyle buyurmuş: (*El-kulûbü ev'iyetün; feize'mteleet mine'l-hakki, azharat ziyâdete envârihâ ale'l-cevârih; ve ize'mteleet mine'l-bâtılı, azharet ziyâdete zulmetihâ ale'l-cevârih.*)

Kitabı, fotokopisi olanlar dikkat ederse, ikinci cümle köşeli parantez içine alınmış. Bu demektir ki, “Kitabı yazan böyle bir cümle sarf etmiş olmalı ama, benim istifade ettiğim yerde yok, muhtemelen bu böyle olacak, ben böyle

tahmin ediyorum.” mânâsına gelir o ifade.

Buyuruyor ki, Ahmed ibn-i Hadraveyh Hazretleri KS:

(El-kulûbü ev'iyetün) “Kalpler çanak çömlek gibi, kaplar gibidir. Gönüller kap kacak gibidir.” Viâ, cem'i ev'iyeh; yâni çanak çömlek, kap kacak, mutfak eşyası filan. İçine bir şey konan şeylere viâ derler, cem'i ev'iyeh geliyor.

“Kalpler, içine bir şey konacak bir şeydir, kap kacak gibidir. (El-kulûbü ev'iyetün feize'mteleet mine'l-hak.) İçi boş olan kalp hak ile dolarsa, (azharat ziyâdete envârihâ ale'l-cevârih) nurlarının fazlalıklarını âza ve cevârihe taşırır, oralarda ızhar eder.” Yâni, insanın gönlü hak ile dolduğu zaman, âzâları da nurlanır demek. Kalbin nurluluğu, hak ile doluluğu âzâlarına akseder demek.

Hak, tabii Cenâb-ı Hakk'ın Esmâ-i Hüsnâsından biridir aynı zamanda. Yâni, bâtıl ile değil de hak ile dolduğu zaman, yâni dinen, Allah indinde makbul olan, güzel olan şeylerle dolduğu zaman demek olabilir.

Bir de, insanın gönlüne Cenâb-ı Hak tecellî ettiği zaman demek olabilir. Yâni, Esmâ-i Hüsnâsından birisi de Hak olan Rabbü'l-âlemîn kalbe, gönle dolduğu zaman, geldiği zaman, yerleştiği zaman demek. O zaman nurlar, onun nuraniyeti azalara akseder. Sakalı nurlu olur, yüzü nurlu olur, eli nurlu olur, her şeyi, her işi nurlu olur. Âzâ ve cevârihine akseder bu nûrâniyet, bu hakkaniyet.

(*Ve ize'mteleet mine'l-bâtıl*) “Gönül bâtıl ile dolduğu zaman...” Gönül bir kaptı, içi de boştu. “Hak ile dolduğu zaman âzâlara nurlar akseder amma; (*ve ize'mteleet mine'l-bâtılı azharet ziyâdete zulmetihâ*) gönül bâtıl ile dolduğu zaman, zulmetinin fazlalığı âzâlara da sirayet eder, âzâlar da kapkara olur. Adamın yüzü nursuzlaşır, hali tatsızlaşır.”

Uzaktan bakan, “Aman yâ Rabbi... Allah korusun, Allah şerrinden emin eylesin... Ne biçim herif-i nâşerif!” diye böyle bir bakışta anlar. Yâni kalbinin zulmeti azasına akseder. El-hak, gerçekten bunun böyle olduğu mâlumdur.

Hatta, Kur'an-ı Kerim'de Fetih Sûresi'nin son ayet-i kerimesinde buyruluyor ki, *bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ
رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا
مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ
السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ

(الفتح: ٦١)

(*Muhammedün rasûlü'llâh*) “Muhammed-i Mustafâ, Allah'ın gönderdiği elçisidir, rasûlüllahtır. (*Ve'llezîne meahû*) Onun yanındaki mübarekler, sahabesi, (*eşiddâu ale'l-küffâri ruhamâu beynehüm*) kâfirlere karşı pehlivandır, şiddetlidir, serttir; (*ruhamâu*

beynehüm) kendi aralarında şefkatli ve merhametli ve sevgili ve muhabbetlidir.

(Terâhüm rükkean süccedâ) Sen onlara baktığın zaman, daimâ onları namazda görürsün, rükûda, secdede görürsün, ibadet ehli insanlardır. (Yebtegüne fadlen mina'llâhi ve rıdvânâ) Allah'ın ikrâmâtını, fazl u keremini ve rızasını kazanmak için böyle ibadette görürsün onları, ibadet ediyor olarak görürsün. (Sîmâhüm fî vücûhihim min eseri's-sücûd) Yüzlerinde onların secdeden hasıl olma alâmetleri vardır." İsim cümlesidir bu.

Bu ayet-i kerimeden anlıyoruz ki, insan secde ediyorsa, ehl-i secde ise, ehl-i ibadet ise, yüzüne ibadetinin nûru akseder ve yüzünde alâmet belirir. (Sîmâhüm fî vücûhihim min eseri's-sücûd) "Secdenin izi, alâmeti, emâresi olarak yüzlerinde alâmetleri vardır, işaretleri vardır, pırıltıları vardır. (Zâlike meselühüm fî't-tevrâh) İşte Tevrat'ta ümmet-i Muhammed'i, Mûsâ AS'a ve kavmine Allah-u Teâlâ Hazretleri böyle bildirmiş.

Burada durulması lâzım! Durmayı yanlış yapıyorlar okurken. (Sîmâhüm fî vücûhihim min eseri's-sücûd, zâlike meselühüm fî't-tevrâti ve meselühüm fî'l-incîl) diye vâv-ı atıf gibi öbür tarafa geçiyorlar, olmuyor.

(Zâlike meselühüm fî't-tevrâh) "İşte Tevrat'ta Allah-u Teâlâ Hazretleri Musa AS'a ve kavmine, ümmet-i Muhammed'i böyle anlattı." Tevrat'ta bu cümle var.

“İleride bir peygamber gelecek, o benim Habîb-i Edîbim, Muhammed-i Mustafâ'm olacak. Onun etrafında böyle gece gündüz ibadet eden, Allah'ın fazlını, rızasını kazanmak için gece gündüz ibadette olan mübarek sahabesi olacak; o sahabesinin yüzlerinde yaptıkları ibadetlerden, secdelerden nurlar pırıl pırıl parlayacak.” diye Tevrat'ta Allah böyle anlatıyor Mûsâ AS'ın kavmine bizleri... Peygamber Efendimiz gelmeden, Ümmet-i Muhammed doğmadan Mûsâ AS'a müjdesi veriliyor, İsâ AS'a müjdesi veriliyor.

Bütün peygamberlerden ahid alınıyor. “O geldiği zaman ona tâbi olacaksınız. Sizin ümmetinizden bazı kimseler sizin ümmetinize bağlı olarak, an'anevî olarak yaşaya yaşaya onun dünyaya gönderildiği zamana gelirse, ona tâbi olacaksınız!” diye bütün ümmetlerden ahd-ü misak alınmıştır. Çünkü Afrika'ya bir peygamber gönderilmiştir, Amerika'ya bir peygamber gönderilmiştir, onun ümmeti orada yüzyıllardır yaşamıştır. Peygamber Efendimiz burada zuhur ettiği zaman, o onu duyduğunda ona tâbi olsun diye, onun peygamberine, onun kitabına Allah bu haberi vermiştir. Tevratta ve İncil'de Peygamber Efendimiz'le ilgili müjdeler vardır. Kur'an-ı Kerim'in ayet-i kerimeleri bunu bildiriyor.

Tabii, bizimle burada ilgili olan nokta: (*Sîmâhüm fî vücûhihim min eseri's-sücûd*) “O mübarek sahabesinin, Hazret-i Muhammed'in etrafındaki o mübarek insanların yüzlerinde secdeden hasıl olmuş pırıltılar, izler, emâreler vardır.”

buyuruyor Allah-u Teâlâ Hazretleri Kur'an-ı Kerim'inde. Buradan ne anlıyoruz?.. Demek ki, secde her ne kadar maddî bir hareketse de, bir ibadetin tezahürü olduğundan, insanın yüzüne nûrâniyet veriyor ve gören gözler o nûrâniyeti, "Bu adam âbid bir insandır, bu adam dürüst bir insandır, bu melek gibi bir insandır." diye, görüşünden anlıyor.

Burada ne diyor Ahmed ibn-i Hadraveyh Hazretleri KS: "Kalbler kap kacak gibidir, içi boştur. Hakla dolarsa, âzâ ve

cevârihe Hakk'ın nurları zâhir olur, sirayet eder, her tarafı pırıl pırıl olur. Bâtıl ile dolarsa, şirkle, küfürle dolarsa, zulmeti âzâlara akseder. O zaman o adam da, yüzüne bakıldığı zaman, berbat olduğu belli olur. Erbabı bakar, anlar."

Bakın Osmân-ı Zinnûreyn Efendimiz RA halife iken, emîrû'l- mü'minîn iken, birisi geldi kendisini ziyarete... O kimseye şöyle baktı, dedi ki:

"—Senin gözünde zina izleri görünüyor." dedi.

Adam şöyle bir sarsıldı, şaşırıldı ve utandı. Şaşkınlığından söylediği cümle şu:

"—Yâ emîre'l-mü'minîn! Peygamberlik kesilmedi mi yoksa?" Peygamberlik kesildi ama, evliyâlık devam ediyor. Peygamber

Efendimiz ahirete irtihal etti ama, cennetlik Aşere-i Mübeşşere'den Osmân-ı Zinnûreyn Efendimiz, keramet gösteriyor. Bakışıyla o kimsenin gözünde zina izi olduğunu ona ihtar etti.

“Senin gözünde zina alâmeti görüyorum.” dedi. Ne olmuş?. Hazret-i Osman’ın ziyaretine gelirken, yolda o şahıs açık bir kapıdan içeriye bakmış. Sokakta giderken içeride açık bir kadın görmüş. Ev haliyle açık bir kadın görmüş. E ne olur? Bize göre ne olur? Size göre ne olur?.. Yâni, bugün bizim gözlerimiz neler görüyor şu dışarıda, şu kış gününde... Bir de yaz olsa... Bir de plaj şehri olsa; Akdeniz olsa, Bodrum olsa, Marmaris olsa... Bak bir bakış onun gözünde iz bırakmış da, Hazret-i Osman diyor ki: “Senin gözünde zina izi görüyorum, zina alâmeti görüyorum.” diyor. Allah hıfzylesin cümlemizi...

Allah hepinizden razı olsun... Allah-u Teâlâ Hazretleri bizi sevdiği kul eylesin... Sevdiği huylara sahip eylesin... Sevdiği yollarda yürütsün... Huzuruna sevdiği bir kul olarak varmaya muvaffak eylesin...

Çok zor... Hele bu devirde, bu şartlar altında bir insanın iyi müslüman olması, gözünde zina lekesi olmaması, gönlünde zina izi olmaması, midesinde haram lokma olmaması çok dikkat isteyen bir şey...

Evlerimize aldık, evlerimizi doldurduk televizyonlarla... Televizyonun içinde her şey var... Televizyonunun içinde de meyhane var, kilise var, plaj var, yatak odası var, karı kocanın mahrem halleri var, çıplaklar var, şarkıcılar var, türkücüler var, çalgıcılar var... Televizyonun içinde her şey var.

Bizim gözümüz ne olacak, bizim gönlümüz ne olacak, bizim kalbimiz ne olacak, bizim halimiz ne olacak, biz Rabbimizin huzuruna ne yüze, nasıl varacağız?..

Meğerki, Allah-u Teâlâ Hazretleri lütfuyla, keremiyle tevîkîni refîk eyleye de günahlardan bizi kese, günahlardan bizi kopara... Bizi yalan yanlış yollardan, eğri büğrü işlerden kurtara... Sevdiği kul olmaya muvaffak eyleye... Yâni biz bu sevgili kulların hallerini okuyoruz da, imreniyoruz. Allah-u Teâlâ Hazretleri bizlere de, o sevgili kullarının hallerini nasib eylesin...

Fâtiha-i şerife mea'l-besmele!

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

27. 11. 1993 - M. Nazmi Ersin Camii

Kadıköy/İstanbul

[Bütün TASAVVUF SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

